

## Musiqiy-estetik tarbiyada milliy kuy va qo'shiqlarning o'rni

Madina Zokirovna Islimova  
Buxoro davlat instituti

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning musiqiy-estetik tarbiyasida o'zbek milliy kuylari va qo'shiqlarining ahamiyati, pedagogik imkoniyatlari va qo'llanilish usullari tahlil qilingan. Milliy musiqiy meros bolalarning madaniy identifikatsiyasi, estetik didi, axloqiy qadriyatlari va vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishda asosiy vosita ekanligi ilmiy va amaliy jihatdan asoslangan. Xalq musiqasining pedagogik potentsiali, milliy kuylari va qo'shiqlarni zamonaviy mashg'ulotlarda qo'llash metodikasi, ularning bolalar psixologiyasi va kognitiv rivojlanishiga ta'siri ko'rib chiqilgan. Shuningdek, milliy musiqiy merosni saqlash va keyingi avlodga yetkazishda maktabgacha ta'limning roli, pedagoglarning mas'uliyati va amaliy tavsiyalar berilgan.

**Kalit so'zlar:** xalq kuylari, o'zbek qo'shiqlari, musiqiy-estetik tarbiya, madaniy identifikatsiya, milliy qadriyatlar, etnopedagogika, milliy madaniyat, milliy ruh, an'anaviy musiqa, zamonaviy pedagogika

## The role of national melodies and songs in musical-aesthetic education

Madina Zakirovna Islimova  
Bukhara State Institute

**Abstract:** This article analyzes the importance, pedagogical possibilities and methods of application of Uzbek national melodies and songs in the musical and aesthetic education of children in preschool educational institutions. The fact that the national musical heritage is the main tool for the formation of children's cultural identity, aesthetic taste, moral values and patriotic feelings is scientifically and practically substantiated. The pedagogical potential of folk music, the methodology for using national melodies and songs in modern classes, their impact on children's psychology and cognitive development are considered. Also, the role of preschool education in preserving and passing on the national musical heritage to the next generation, the responsibility of educators and practical recommendations are given.

**Keywords:** folk melodies, Uzbek songs, musical and aesthetic education, cultural identification, national values, ethnopedagogy, national culture, national spirit, traditional music, modern pedagogy

O'zbek xalqining boy musiqiy merosi - minglab yillar davomida shakllangan, avlodlardan avlodga o'tib kelgan va milliy ruhning timsoli bo'lgan bebaho madaniy xazina. Bu meros nafaqat san'at namunasi, balki xalqimizning tarixi, falsafasi, axloqiy qadriyatlari va jahon qarashnining musiqiy ifodasi hamdir. Milliy kuy va qo'shiqlar orqali biz ajdodlarimizning hikmatini, hayot tajribasini va estetik ideallarini o'rganamiz.

Maktabgacha ta'lim davri - bolaning shaxsi, madaniy identifikatsiyasi va milliy ongining shakllanishi uchun eng muhim bosqichdir. Bu yoshda olingan taassurotlar, o'rganilgan qiymatlar va hosil bo'lgan munosabatlar umr bo'yi saqlanib qoladi. Shu sababli, milliy musiqiy merosni bolalarga bevosita va jonli yetkazish, ularning qalbida milliy musiqaga muhabbat va hurmat uyg'otish maktabgacha ta'limning muhim vazifalaridridan biridir.

Zamonaviy globallashuv sharoitida milliy madaniyatni saqlash va rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etmoqda. Bola yoshdan o'z milliy ildizlarini tanishi, o'zbek musiqiy merosining go'zalligini his qilishi va uni qadrlay bilishi kerak. Ushbu maqolada milliy kuy va qo'shiqlarning musiqiy-estetik tarbiyada tutgan o'rni, pedagogik imkoniyatlari va zamonaviy ta'lim jarayonida samarali qo'llanilishi masalalari chuqur tahlil qilinadi.

#### *Milliy musiqiy merosning turlari va xususiyatlari*

##### *O'zbek xalq kuylari va ularning janrlari*

O'zbek xalq musiqasi o'zining noyob xususiyatlari va boy janr xilma-xilligi bilan ajralib turadi. Katta ashula - o'zbek vokal musiqasining eng murakkab va professional shakli bo'lib, lirik-falsafiy mazmun, keng melodik diapazoni va murakkab vokal texnikasi bilan ajralib turadi. Garchi ashula katta yoshli bolalar uchun murakkab bo'lsa-da, uning oddiy variantlari yoki parchalar orqali bolalar milliy vokal san'atining go'zalligi bilan tanishishlari mumkin.

Lapar - qisqa, ritmik va harakatga boy xalq qo'shiqlari bo'lib, to'y-marosimlar, bayramlar va kundalik hayotda keng qo'llaniladi. Laparlarning sodda tuzilishi, takrorlanuvchi naqshlari va quvnoq xarakteri ularni bolalar uchun juda mos qiladi. "Yalla", "Oq terak", "Aylanaman", "Chopon choponi" kabi laparlar bolalar repertuarida muhim o'rin tutadi.

Alla - ona bolasini uyquga yuborish uchun asta kuylagan xususiy janr. Allalar o'zining lirik-mehribonlik, tinchlik va go'zallik bilan ajralib turadi. "Alla-yo, bolam", "Yo'qlasin, yo'qlasin", "Uyqung kelsin" kabi allalar nafaqat musiqiy, balki pedagogik ahamiyatga ham ega - ular ona muhabbatini, mehribonlikni va oilaga bag'ishlanishni ifoda etadi.

Mehnat qo'shiqlari - hosilni yig'ish, paxta terim, dalada ishlash paytida kuylanadigan qo'shiqlar bo'lib, mehnatni yengillashtirish, jamoaviy ruhni ko'tarish va mehnat jarayonini ritmlashtirish vazifasini bajaradi. "Paxta teraman", "Hosilni

yig'aylik", "Buğdoy dalasi" kabi qo'shiqlar bolalarda mehnatsevarlik va kollektiv hamkorlik tuyg'ularini tarbiyalaydi.

Marosim qo'shiqlari - Navruz, to'ylar, milliy bayramlar bilan bog'liq maxsus repertuar. "Navruz keldi", "Sumalak", "Bayram tovushlar", "Gullar ochildi" kabi qo'shiqlar milliy an'analar va madaniy qadriyatlar bilan tanishtirishning samarali vositasi hisoblanadi.

Xalq cholg'u asboblari va ularning pedagogik ahamiyati

O'zbek xalq cholg'u asboblari milliy musiqiy madaniyatning ajralmas qismi bo'lib, har biri o'ziga xos tovush rangi va ifodaviylikka ega. Do'mbira - torli asbob bo'lib, uning yumshoq, iliq tovushi bolalarda tinchlik va meditatif holat hosil qiladi. Oddiy tuzilishi tufayli bolalar o'zlari ham do'mbirada oddiy kuylarni chalishga urinishlari mumkin.

Chang - o'zbek musiqasining eng qadimiy torli asboblaridan biri bo'lib, boy tovush rangi va keng ifoda imkoniyatlariga ega. Changning tovushi bolalarda hayrat va musiqiy qiziqish uyg'otadi. G'ijjak - kamonli torli asbob bo'lib, inson ovozigacha yaqin tovush rangi bilan ajralib turadi. G'ijjak sadolari bolalarda chuqur emotsional taassurot qoldiradi.

Nay - puflamalik asbob bo'lib, tabiiy, shirinlik tovushi pastoral va lirik kayfiyat yaratadi. Nay tovushi bolalarni tabiat tovushlari bilan bog'laydi va ekologik tarbiyaga hissa qo'shadi. Doira - zarbli asbob bo'lib, ritm hissini rivojlantirish uchun juda muhim. Doiraning turli xil chalinish usullari (bar, zang, shar) bolalarni turli ritm naqshlari bilan tanishtirishga yordam beradi.

Bu asboblarning jonli ovozi eshitish, ularni ko'rish va iloji bo'lsa tekkizish bolalarda milliy musiqiy madaniyatga nisbatan qiziqish va hurmat tuyg'usini shakllantiradi. Xalq asboblari konsertlari, usta-ijrochilar bilan uchrashuvlar va bolalar o'zlari oddiy xalq asboblarida chalish tajribasini to'plash musiqiy-estetik tarbiyaning muhim qismidir.

Maqom san'ati va uning didaktik imkoniyatlari

O'zbek maqom san'ati - UNESCO tomonidan inson madaniy merosining durdonasi deb e'tirof etilgan noyob musiqiy tizim. Shashmakom, Ferghana-Toshkent, Xorazm va Buxoro maqomlari o'zbek musiqiy falsafasining eng yuqori cho'qqisi hisoblanadi. Garchi maqom san'ati o'zining murakkabligi va chuqurligi tufayli bog'cha yoshidagi bolalar uchun to'g'ridan-to'g'ri o'rgatilmasa ham, uning oddiy parchalar va adaptatsiyalari orqali tanishtirilishi mumkin.

Maqom musiqasining tinglash repertuariga kiritilishi bolalarning musiqiy idrokini kengaytiradi, diqqat va sabr-toqatni rivojlantiradi hamda milliy musiqiy merosning boyligini his qilish imkoniyatini beradi. Pedagoglar maxsus tanlangan maqom parchalarini (masalan, maqomlarning sodda cho'lgu qismlari) bolalarga tinglata olib, ularning emotsional va estetik taassurotlarini muhokama qilishlari mumkin.

## *Milliy musiqaning pedagogik va tarbiyaviy potentsiali*

### Madaniy identifikatsiya va milliy ong shakllantirish

Milliy kuy va qo'shiqlar bolalarda "men kimman?" savoliga javob topishda muhim rol o'ynaydi. Musiqiy meros orqali bola o'zini o'zbek xalqining bir qismi sifatida anglaydi, milliy madaniyatga tegishlilik hissini his qiladi va bunga g'urur duyadi. "Men o'zbekman", "Vatanim O'zbekiston", "O'zbek qizi", "O'zbek o'g'lon" kabi qo'shiqlar milliy o'zligini anglash va milliy g'ururni tarbiyalaydi.

Xalq qo'shiqlarida aks ettirilgan tabiiy manzaralar (Amudaryo, Tyanshan, Chorvoq, Chashma-Ohangaron), tarixiy joylar (Samarqand, Buxoro, Xiva) va milliy ramzlar (ko'k bayroq, paxta, oltin bugdoy) bolalarda Vatanga muhabbat va unga g'amxo'rlik qilish hislarini shakllantiradi. Bu geografik va tarixiy bilimlar bilan musiqiy ta'lim integratsiyasining ajoyib namunasidir.

### Axloqiy qadriyatlar va estetik tarbiya

O'zbek xalq musiqasida umuminsoniy qadriyatlar - mehribonlik, saxiylik, halollik, keksalarga hurmat, do'stlik, mehmondo'stlik - teran aks etgan. "Onam", "Bobom hikoyasi", "Do'stlar", "Mehmon keldi" kabi qo'shiqlar bolalarda ijobiy xulq-atvor namunalarini shakllantiradi va axloqiy tarbiyaga xizmat qiladi.

Milliy musiqaning o'ziga xos estetik xususiyatlari - melodik go'zalligi, tovush rang-barangligi, ifodaviylik - bolalarda estetik his-tuyg'ularni uyg'otadi va badiiy didni tarbiyalaydi. Bolalar milliy musiqani tanlash, qadrlash va undan zavqlanishni o'rganadilar. Bu ularning umumiy estetik madaniyati va san'atga bo'lgan sezgirligining asosini qo'yadi.

### Emotsional intellekt va hissiy tarbiya

Milliy kuy va qo'shiqlar keng emotsional palet - quvonch, g'amginlik, layoqat, ishq, qadrdon, hasrat, umid - ifodalaydi. Bu xilma-xillik bolalarning emotsional intellektini rivojlantirishga, turli his-tuyg'ularni tanish va ularni to'g'ri nomlashga yordam beradi. "G'amgin qo'shiq", "Quvnoq lapar", "Lirik ashula" - bu tushunchalar orqali bolalar emotsional savodxonlikni o'zlashtirishadi.

Xalq musiqasining ko'pchiligi qissa-hikoya yoki voqeaga asoslangan bo'lib, bu bolalarning empatiya qobiliyatini rivojlantiradi. Qahramonlarning his-tuyg'ularini his qilish, ularning holatlariga kirib borish va shu orqali o'z emotsional tajribasini boyitish - milliy musiqiy tarbiyaning muhim natijasidir.

### Til va nutq rivojlanishi

Xalq qo'shiqlari boy, obrazli va poetik til bilan yozilgan. Bolalar milliy qo'shiqlar kuylash orqali o'zbek tilining go'zalligini, lug'aviy boyligini va ifodaviy imkoniyatlarini o'rganadilar. Folklor matnlaridagi beytlar, parallelizmlar, tashbehlar va o'xshatishlar bolalarning nutqini boyitadi va poetik tafakkurni rivojlantiradi.

Bir qancha xalq qo'shiqlarida uchraydigan takrorlanuvchi ohanglar, rifmlar va alliteratsiya (bir xil tovushlarning takrorlanishi) fonetik sezgirlikni rivojlantiradi va til

xotirasini mustahkamlaydi. "Yalla-yalla", "Alla-yo, alla-yo", "Lay-lay, lay-lay" kabi onomatopeya (tovushni taqlid qilish) elementlari nutq apparatini mashq qilishning tabiiy usuli hisoblanadi.

Ijtimoiy ko'nikmalar va kollektiv ruh

Ko'pgina milliy qo'shiqlar va kuylar jamoaviy ijroga mo'ljallangan. Xor kuylash, doira chalib qo'shiq aytish, halqa bo'lib raqsga tushish - bu hammasi ijtimoiy o'zaro ta'sirni, hamkorlikni va kollektiv uyg'unlikni o'rgatadi. Bolalar bir-birini tinglashni, umumiy ritmda harakat qilishni va jamoaviy maqsadga erishish uchun harakat qilishni o'rganadilar.

Xalq musiqasining ko'plab janrlari (lapar, yalla) muloqot va dialogga asoslangan. Bir guruh boshlaydi, ikkinchisi javob beradi - bu musiqiy "suhbat" kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantiradi va ijtimoiy o'zaro ta'sir qilish modellarini o'rgatadi.

*Milliy musiqani mashg'ulotlarda qo'llash metodikasi*

Yoshga mos adaptatsiya

Milliy musiqiy merosni bolalarga yetkazishda yoshga mos adaptatsiya qilish muhim. Kichik guruh (3-4 yosh) uchun eng oddiy, qisqa va takrorlanuvchi xalq qo'shiqchalari tanlanadi. "Mushukcha", "Tovuqcha", "Quyuncha", "Alla" kabi qo'shiqlar oddiy melodiya va tushunarli matn bilan ajralib turadi. Jonli hayvonlar, tabiat hodisalari haqidagi qo'shiqlar bu yoshdagi bolalar uchun eng qiziqarli va tushunarlidir.

O'rta guruh (4-5 yosh) uchun repertuar biroz kengayadi va murakkablashadi. "Kuz keldi", "Bahor", "Bog'da", "Navruz" kabi fasllar va bayramlar haqidagi qo'shiqlar kiritiladi. Oddiy laparlarning parchalar va adaptatsiya qilingan versiyalari qo'llaniladi. Bu yoshda bolalar allaqachon qo'shiq mazmunini yaxshiroq tushunishadi va unga mos emotsional javob berishlari mumkin.

### **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. КБ Холиков. Отличие музыкальной культуры от музыкального искусства в контексте эстетика. Science and Education 3 (5), 1562-1569
2. КБ Холиков. Роль теоретичности и применения информационных систем в области теории, гармонии и полифонии музыки. Scientific progress 2 (3), 1044-1051
3. КБ Холиков. Образовательное учреждение высшего профессионального образования в музыкальной отрасли Узбекистана. Scientific progress 2 (6), 946-951
4. КБ Холиков. Музыкальная идея и создание новых идей, его развитие. Science and Education 5 (6), 129-136
5. КБ Холиков. Неизбежность новой методологии музыкальной педагогике. Science and Education 4 (1), 529-535

6. КБ Холиков. Характеристика психологического анализа музыкальной формы, измерение ракурса музыкального мозга. *Science and Education* 4 (7), 214-222
7. КБ Холиков. Локально одномерные размеры, основа динамично развитого произведения музыки. *Science and Education* 3 (11), 1007-1014
8. КБ Холиков. Задачи хора для вырождающегося нагруженного управления косвенного, противоположного и параллельно-двигающегося голоса. *Scientific progress* 2 (3), 690-696
9. КБ Холиков. Прослушка классической музыки и воздействия аксонов к нервной системе психологического и образовательного процесса. *Science and Education* 4 (7), 142-153
10. КБ Холиков. Манера педагогической работы с детьми одарёнными возможностями. *Science and Education* 4 (7), 378-383
11. КБ Холиков. Магнитные свойства тяготение к человеку многоголосного произведения музыке. *Scientific progress* 2 (3), 728-733
12. КБ Холиков. Система грамматических форм полифонии, свойственных для классической многоголосной музыки. *Science and Education* 5 (11), 137-142
13. КБ Холиков. Искажения при синхронном направлении двух голосов в одновременной системе контрапункта и их решение. *Science and Education* 5 (11), 143-149
14. КБ Холиков. Три новые версии дефиниции формулировки мажора и минора. *Science and Education* 5 (11), 150-157
15. КБ Холиков. Психика музыкальной культуры и связь функции головного мозга в музыкальном искусстве. *Science and Education* 4 (7), 260-268
16. КБ Холиков. Перенос энергии основного голоса к другим голосам многоголосной музыки. *Science and Education* 3 (12), 607-612
17. КБ Холиков. Дифференцированное обучение студентов на занятиях гармонии и анализа музыкальных произведений. *Scientific progress* 2 (3), 1038-1043
18. КБ Холиков. Модели информационного влияния на музыку управления и противоборства. *Science and Education* 4 (7), 396-401
19. КБ Холиков. Характер музыки и результат смысловое содержание произведения. *Scientific progress* 2 (4), 563-569
20. КБ Холиков. Абстракция в представлении музыкально психологического нейровизуализации человека. *Science and Education* 4 (7), 252-259
21. КБ Холиков. Внимания музыканта и узкое место захвата подавление повторения, сходство многовоксельного паттерна. *Science and Education* 4 (7), 182-188

22. КБ Холиков. Защитный уровень мозга при загрузке тренировочных занятиях и музыкального моделирование реальных произведениях. Science and Education 4 (7), 269-276

23. КБ Холиков. Элементы музыкальной логики, фундамент музыкального построения. Science and Education 3 (1), 578-583

24. КБ Холиков. Основные концепции, проблемы и методы как теории и гармония в деятельности учителя музыкальной культуры в школе. Science and Education 3 (1), 663-670

25. КБ Холиков. Музыкальная модель, эффективный численный ритм и программный комплекс для концентрации вокального пения. Science and Education 3 (1), 546-552

26. КБ Холиков. Содержание урока музыки в общеобразовательном школе. Scientific progress 2 (3), 1052-1059

27. КБ Холиков. Музыка и психология человека. Вестник интегративной психологии, 440-443 2 (1), 440-443

28. КБ Холиков. Новые мышление инновационной деятельности по музыкальной культуры в вузах Узбекистана. Science and Education 4 (7), 121-129

29. КБ Холиков. Фокус внимания и влияние коры височной доли в разучивании музыкального произведения. Science and Education 4 (7), 304-311

30. КБ Холиков. Особенность взаимосвязанности между преподавателем и учащимся ракурса музыки в различных образовательных учреждениях: детском саду, школе, вузе. Science and Education 4 (2), 1055-1062